

H. LALLEMAN – DE WINKEL, *Jeremiah in Prophetic Tradition. An Examination of the Book of Jeremiah in the light of Izrael's Prophetic Traditions*, Contributions to Biblical Exegesis and Theology 26, Peeters, Leuven 2000, ss.279.

Kompozycja księgi Jeremiasza zajmowała uczonych od bardzo dawna. Wersja Septuaginty okazuje się krótsza od wersji Tekstu Masoreckiego i posiada inną kolejność rozdziałów, co zdaje się wskazywać na bardzo skomplikowaną historię powstawania tej księgi. Ponadto wiadomo, że Jeremiasz był związany z kręgami tradycji deuteronomistycznej, a przynajmniej tradycja ta miała wpływ na jego księgę. Co zatem napisał prorok, co jego sekretarz, co późniejsi interpretatorzy (żeby użyć klasycznych podziałów)? Odpowiedzi na te pytania udzielane przez kolejne pokolenia uczonych nie znajdują zadowalającego obrazu podejmowanych zagadnień. Wszystko to powoduje, że należy poszukiwać nowych elementów teorii.

Jednym z ciekawszych rozwiązań ostatnich lat jest prezentowana praca. Na jej treść składa się sześć rozdziałów, dopełnionych bibliografią i indeksami: miejsc biblijnych, autorów, tematów i słów hebrajskich. Autorka stawia sobie za cel prześledzenie innych niż deuteronomistyczna tradycji w księdze Jeremiasza. Poszczególne rozdziały książki są kolejnymi, logicznie ułożonymi krokami na drodze do udzielenia odpowiedzi na to postawione zagadnienie.

Pierwszy rozdział przedstawia dotychczasową historię badań nad powstaniem księgi Jeremiasza, poczynając od wydanej na początku ubiegłego wieku pracy B. Duhma, a kończąc na wydawanych w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku komentarzach. Rozdział ten opracowany jest bardzo szczegółowo i rzetelnie. Niestety, wnioski z niego wypływające są negatywne – autorka mówi tu

o wzajemnie wykluczających się teoriach, w których punktem zapalnym jest wspomniana tradycja deuteronomistyczna.

W drugim rozdziale autorka podejmuje zagadnienie istnienia jednej lub wielu tradycji w księdze i sprecyzowania źródeł. W badaniach tych wskazuje, że na proroctwa Jeremiasza mogły mieć wpływ elementy pochodzące od Amosa i Ozeasza.

W kolejnych rozdziałach analizując teksty od strony ich zawartości teologicznej (co podkreśla wielokrotnie) przedstawia wzajemne oddziaływanie Amosa i Ozeasza na Jeremiasza w zakresie nauki o nadziei przebaczenia (rozdział 3), o przymierzu (rozdział 4) a także o roli proroka w relacjach między Bogiem a ludźmi. Wielką zaletą tych rozważań jest ich przejrzysta konstrukcja, bardzo staranne trzymanie się tekstów oraz obecność pomocnych podsumowań.

Konkluzje są następujące: pomiędzy Amosem, Ozeaszem i Jeremiaszem występują wyraźne różnice w trzech wspomnianych wyżej zagadnieniach, ale występują także podobieństwa. Autorka odkrywa tu także głębsze zależności. Według niej istnieje powiązanie pomiędzy Ozeaszem, Jeremiaszem i tradycją deuteronomistyczną. W rezultacie księga Jeremiasza ujawnia swoją skomplikowaną historię której zasadniczym elementem jest tradycja pochodząca od samego Jeremiasza. Można powiedzieć, że autorka pokazała czytelnikowi „żywego” proroka, który na podstawie dotychczasowych tradycji, jako teolog, wyprowadza nowe wnioski.

Oceniając książkę należy podkreślić jej walory warsztatowe, jasny język i kompetencje dydaktyczne autorki. W rezultacie otrzymaliśmy bardzo dobry podręcznik metodologii przeprowadzenia badań oraz rozważania, których konkluzje pozwalają budować nowe teorie na temat powstania księgi Jeremiasza.

Nie można nie wspomnieć tu o jeszcze jednym elemencie cennym w prezentowanej pracy – wpisuje się ona w podejmowane w ostatnim czasie badania nad wzajemnymi odniesieniami pomiędzy tekstami literackimi. Taka historia oddziaływań lepiej pokazuje poszczególne warstwy tekstu i pomaga w jego głębszym zrozumieniu. Książkę H. Lalleman – de Winkel warto polecić wszystkim, którzy interesują się tego rodzaju badaniami.